

b) slovesá odvodené od citoslovies sú zväčša konvenčné pomenovania: *papať* (jesť), *pišať* (cikať), *čupčať* (kúpať), *hopikať* (tancovať); c) „tvorivé varianty“ slovies, ktoré vznikli na základe inej deťom bližšej, priezračnejšej motivácie ako pôvodné: *pusinkovať* (bozkávať), *ožeňujeme* (sobášime), *zahluhlo* (zaľahlo) *mi v ušiach*, *halujem* (telefonujem, t. j. robím haló), *mojkať* (hladať), *maskovať* (uškrňať sa).

Prídavné mená sa v slovnej zásobe objavia spolu s potrebou dieťaťa vyjadriť vlastnosti osôb a vecí. Ako prvé sú to adjektíva: *veľký – malý, dobrý – zlý, pekný – škaredý*, ktoré ako označenia krajných pólov vlastností predmetov umožňujú začiatkové hodnotenie ich základných a nápadných kvalít. I v ďalšom rozvoji adjektívnej lexiky pribúdajú adjektíva pôvodné, neodvodené.

Malý počet zaznamenaných adjektív v našom prieskume zatiaľ nedovoľuje podrobnejšiu analýzu. Prípady typu: *čaci* (všetko pekné), *kuka* (všetko guľaté) sú dokladom všeobecného a vágneho vnímania reality v tomto veku. Adjektíva *zubnová* (zubná) *pasta*, *ušková* (ušná) *doktorka*, *pálená* (horúca) naznačujú potrebu analyzovať adjektíva kvôli odhaleniu špecifických spôsobov vnímania vlastností vecí a javov u detí predškolského veku.

Náš prieskum zachytil len málo **prísloviak**, napr.: *va* (veľa), *pá-pa* (von), *opa* (hore). Pri ich tvorení zohráva opäť významnú úlohu princíp analógie, napr: *pešom* (peši podľa busom/autobusom). Stupňovanie, podobne ako pri adjektívach, je len pravidelné *širokšie* (širšie).

V období osvojovania pravidiel gramatiky a princípov derivácie slov a tvarov sa detská lexika vyznačuje:

1. sémantickou mnohoznačnosťou, napr.: slová *čaci* označujú všetko pekné, *kuka* všetko guľaté, *pá-pa* znamená pozdrav, ale aj celú výpoveď: Počujem autobus, ktorému zvyknem kývať pá-pa a pod.

2. slovnodruhovou neurčenosťou, t. j. *ham* znamená jesť i akékoľvek jedlo, *haja* – spať i spánok, *bo-bó* – bolieť i rana a pod.

3. Najvýraznejším znakom je univerzalizácia pravidelných tvarov, ktoré vytvárajú vzorové matrice pre analogické tvorenie všetkých ostatných tvarov. Podľa V. Šmilauera (1971) je jazyk menej systematický než dieťa. Táto systematickosť sa prejavuje v tvorení tvarov v deklinácii, v stupňovaní i v chápaní rodu. Pomenovania ženského rodu sa končia zväčša príponou *-a*, napr. *ocina* (mama), *psica* (fena). Pomenovania mužského rodu sa môžu končiť konsonantom: *sesternik*, *hojdák*, alebo, podobne ako pomenovania stredného rodu, na *-o*: *smejo* (šašo), *peso*, *havo* (pes). V osvojovaní základov skloňovania a časovania dieťa nepozná výnimky, alternácie a nepravidelné tvorenie, napr. plurálu, t. j. vznikajú podoby G. a A. sg. *chlapca* (chlapca), *vojaca* (vojaka), G. a A. pl. *ľudov* (ľudí) alebo podoby sg. a pl. *ľudko* (človek), *človekovia* (ľudia), *zajky* (zajace). Pri stupňovaní prídavných mien a prísloviak prevládajú tiež len pravidelné podoby: *veľký – veľkejší, dávno – dávnejšie* a pod.

4. Pri derivácii dieťa pružne využíva slovtvorné základy slov, ktoré už pozná, pričom systém jazyka dospelých ich neobsahuje. Od interjekcií, ktoré sú v počiatkovej lexike dieťaťa výrazne zastúpené, sú utvorené napr. slovesá: *hopikať*, *bacat*, substantíva: *huhák* (vysávač), *kvaka* (žaba), *pipinka* (sliedka), adjektíva: *kakatý* (nepekný) a pod. Snahu po ekonomizácii vyjadrovania cítiť i z prípadov pomenovaní predmetov so slovesným slovtvorným základom, ku ktorému sa pripojí silne produktívna prípona, napr.: *zvoník*, *učesák*, *zametka*, *holič*.

5. Vedúcim princípom pri derivácii slov a tvarov je symetria, ktorá sa prejavuje v pružnom pripájaní a odpájaní suffixov. Typickým je tvorenie augmentatív či neutrálnych slov odtrhnutím koncoviek *-ik*, *-ka*, ktoré dieťa vníma vo všetkých slovách ako suffix deminutíva, t. j.: *gomba* (veľký gombík), *mora* (veľká, ale aj nepekná morka), *čapa* (veľká čiapka). Podobne dieťa pracuje i s časťou slova *ne-*, ktorá mu reprezentuje zápor vo všetkých slovách. Jeho systematické tvorenie potom objaví slová: *zbedník* (nie nezbedník, poslušný chlapec), *mocnica* (opak nemocnice, miesto pre zdravých), *návidieť* (nie nenávidieť, mať rád). I podoby slovies: *ozamknúť* (odomknúť, otvoriť), *dokázať* (dovoliť, nie zakázať), *zachutila* (pochutila, zajedla) sú výsledkom systematického tvorenia a absolútneho chápania suffixov.

6. Záverom možno konštatovať, že pri derivovaní slov a tvarov v procese osvojovania slovenčiny ako materinského jazyka prevláda tvorenie pomenovaní pomocou suffixov, ktoré sa vyznačuje vysokou univerzálnosťou a adaptabilitou. Menej nových slov sa tvorí inými slovtvornými postupmi, napr. skladaním a skracovaním.

Literatúra

BETÁKOVÁ, V.: K analógii a alternácii v detskej reči. In: Jazykovedný zborník SAV. 5. Red. Š. Peciar. Bratislava, Nakladateľstvo SAV 1951, s. 135–139.

LECHTA, V.: Vývin reči z hľadiska možností jeho orientačného vyšetrenia. Banská Bystrica, Metodické centrum 1996.

MISTRÍK, J.: Štylistika. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1989.

ŠMILAUER, V.: Novočeské tvoření slov. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1971.